

Velkey Pöter

Levelek, amelyeket soha nem adtak fel

Elisz egy föltsve írzt napl hoz

A levélregény (vagy naplóregény) szerzője 1944-ben mezőberényi tanítónőként már túl volt irodalmi bemutatkozásán: 1942-ben jelent meg - a birtokomban lévő korabeli kritikák szerint is - sikeres regénye, az "Osztogatók", amelyben egy fiatal vidéki tanító és tanítónő történetén keresztül ismerkedhetünk meg a pedagógusi hivatás minden szépségével és nehézségével, az azóta sajnos egyre ritkábban fellelhető Tanítóval. Tudta, milyen mintát kell felmutasson az olvasóknak, mert Hegedűs Gitta maga is igazi tanító volt, aki felelősséggel, szeretettel és óvó szigorúsággal nevelte a rábízott gyermekeket, amit a "Levelek Imréhez"-ben is tapasztalhatunk. Mivel nem volt saját gyermeke, nővére tíz gyermekét, köztük Édesapámat is sajátjaiként szerette, ezért aggódott annyira a "tíz Velkey gyerekért", akiknek édesapja (az én Nagypám) az első nagy háború után a ceglédi gimnáziumban tanított a második világháborúig, amelynek vihara olyan erővel sodorta magával, hogy soha nem láthatta többé feleségét, hét fiát és három leányát (1946-ban Németországban halt meg).

Hegedűs Gittát 1944 őszén a helyén, a mezőberényi iskolában érte a "frontátvonulás", a németek visszavonulása és az oroszok bevonulása. A Mezőberényt ért szörnyű bombatámadás napján érezte úgy, hogy meg kell írnia azt, ami számunkra így-úgy félretanított és sokféleképpen interpretált történelem, számára viszont a mindennapok személyesen átélt valósága. A gyerekek közül talán Édesapám állt hozzá a legközelebb, ezért írta rá az iskolai füzet borítójára: "Levelek Imréhez". Napról napra, hétről hétre, hónapról hónapra írta bele ebbe a füzetbe el nem küldhető leveleit, mint Mikes Kelemen; félve a megjövendölhetetlen jövőtől, de soha nem adva fel a reményt, hogy egyszer vége lesz, s újra együtt láthatja azt a tíz gyereket, akik számára a jövőt jelentették.

Itt nincs más, mint a történetek azonnali

leírása, a maguk valóságában; sem szándék, sem idő nem engedi a "levélíró" az átéltek kiszínezésére, átírására. Nem is ez a célja, "csupán" megörökítése mindazoknak, amik azokban a történelmi sorsfordulót ígérő, de megjósolhatatlan hónapokban szeme előtt zajlottak, s megpróbálni meglátni az eseményekben az emberi drámai sorsok és nemzeti tragédia mellett a történelem üzenetét és szándékait.

Hegedűs Gitta kiállja a hűség próbáját: bár szeretett iskoláját és benne a lakását is a bevonuló szovjet hadsereg kifosztja, az osztálytermetek budinak használja, nincs eleve fehér és fekete, gonosz és jó. Emberek vannak: egyszerű és barátságos német katonák és a magyarokat élő hadieszközként felhasználó, feláldozó, a biztos halálba küldő "szövetséges" német hadsereg; a magyar boltost részegen agyonlövő, a 70 éves nagymamát a 40 éves lányával együtt a gyermekeik szeme láttára megerősztoló "felszabadító" szovjet katonák mellett az író nő rokonaihoz beszállásolt orosz tiszt, aki a szolgálati időn túl a nyugodtabb időszakokban - talán Tolsztojt, Dosztojevskijt, Csehovot? - csendesen olvas, s határozott fellépésével megvédi "házigazdáit" a házra részegen rátörő, fosztogatni akaró katonától. Látjuk, s a látása nekünk is fáj, ahogy a román hadsereg ezerszámra hajtja kelet felé a magyar lovakat, teheneket, juhokat, bútorokkal és szőnyegekkel megrakott teherautók kíséretében; együtt sajnáljuk a kisváros kommunisztáját, aki repeső örömmel várja a felszabadító szovjet hadsereget, kinevetve az őt ettől óvókat, s elsőik között fosztják ki megérkező "elvtársai", de ő még ekkor is megpróbálja megmagyarázni a megmagyarázhatatlant, csakhogy védje a távoli barátokat; együtt döbbenünk meg azon, hogy vannak nők, anyák, akik önként járnak vagy küldik lányaikat éjszaka szórakoztatni az átvonuló hadsereg katonáit; megrendülünk az elhurcolt mezőberényi zsidó honfitársaink tragédiáján és az ezt megakadályozni képtelen magyarságon, s ugyanígy érzünk, amikor a német nemzetiségűeket a német nevű magyarokkal együtt összeszeterelik és deportálják, s ezt módjában van végignézni egy túlélő zsidó honfitársunknak. Az azonnal rögzített valóság láttatja velünk, hogy nincs eleve elrendelt bűnös nép és nincs eleve elrendelt áldozat, s szükségünk van erre a tudásra, mert ennek köszönhetően megértjük a

bibliai szavakat: "ne ítéld, hogy ne ítéltess". Legfőképpen "karosszékekben ülve", 40-50-60 év távolából szemlélve és elemezve emberpróbáló időket, ne ítéljük meg és el átgondolatlanul se az egyes embert, se más népeket és nemzeteket, mert mi innen visszatekintve láthatjuk azokat a történéseket, folyamatokat, melyeknek lényegét csak a legélesszeműbbek tudják észrevenni és megfogalmazni. S ma is milyen sok közöttünk a másokat megfellebbezhetetlenül megbélyegző, "gyorsreagálású" kortárs.

Hegedűs Gitta nem tett mást, csak leírta a közvetlenül átélt eseményeket, de minden során átsüt a hazáját és népét, szülőföldjét és családját szerető és féltő aggódás és tenni akarás, s bár humora sohasem hagyja el, a baromfiudvar lakóit szemlélve is meglátja az élet derűjét és szépségét. A "Levelek Imréhez" utolsó sorai jelzik, hogy a háború befejezése nem a várt felszabadulást hozta, hanem újabb nemzeti és emberi tragédiák fenyegetését és előérzetét:

"Az énekes madár nem ver soha tanyát kietlen vadonban."

A levélregény valóságos szereplőinek élete a szomorú utolsó mondat leírása után az isteni gondviselésnek köszönhetően szinte hihetetlen szerencsével folytatódott, hiszen szegény Nagypánk, akinek a háború utáni hónapokban a bajor erdőkből írt verseit féltett és értékes kincsként őrzöm, meghalt ugyan, de tovább élt a "tíz Velkey gyerekben", akik valamennyien előkerültek a vihar csendesültével, és tovább él a harminchárom unokában és kilencvenhét dédunokában. Imre gimnáziumi tanárként nemzedékeket tanított magyarra és latinra, Hegedűs Gittát pedig egy egész ország láthatta 1984 júniusában a televízióban a pedagógus napra készített dokumentumfilmben, ahogy közel 91 évesen kinyitja a családi fotókat rejtő kincsesládikót és előveszi belőle annak a bizonyos tíz gyereknek és a számtalan unokának a fényképét, akiknek nagyrésze talán Gittuska néninek is köszönhetően a katedrán állva szolgálja ennek a nemzetnek a jövőjét.

Milyen sokszor elmegyünk azok mellett, akik itt élnek köztünk, a közelünkben, a családjukban, s magukban hordoznak sok-sok tudást a múltból, amit velük sokkal könnyebben és jobban megérthetnénk, de mi nem kérdezzük őket, s csak akkor vesszük észre, hogy vesz-

ni hagytuk ezt a kincset, amikor már örökre eltávoztak. Soha nem bocsátom meg magamnak, hogy anyai nagypámat, aki két világháborút harcolt végig, kétszer esett fogságba, másodszer kilenc és fél év orosz fogság után tért haza az öt kilenc és fél évig váró családjához (ma gyakran kilenc és fél napot sem tudunk várni egymásra), soha nem kérdeztem, s nem kértem arra, hogy meséljen arról, miket élt át, és hogyan tudott megmaradni a nehézségek közepette is példamutató, igaz embernek. És soha nem lehetek elég hálás Nagygittának azért, hogy ezt a naplót megírta, Édesapámnak pedig azért, hogy megőrizte, és mielőtt elment, rám bízta. A kéziratot féltve őrzöm, de amit tartalmaz, nem szabad elrejtteni.

